intellectivitate, quanta est perfectio, vel intelligibilitas objecti, ut Doctor declarat loc. cit. 3. dist. 14. quæst. 1. ad 2. cum igitur veritas rei aliud non sit, quam ejusdem intelligibilitas, sicut est, si dantur gradus in rerum intelligibilitate, sequitur necessariò dari quoque debere in earundem veritate, sed dantur gradus in intelligibilitate, ergo dantur quoque in veritate; quod verò dentur gradus in rerum intelligibilitate, satis est de se evidens, tum quia dantur gradus in entitate, cùm una sit alia perfectior in essendo, ergo & in intelligibilitate, tum quia si omnes essent æquè intelligibiles, tunc quodlibet objectum posset à quocunque intellectu comprehendi, datur ergo inæqualitas in rerum intelligibilitate, & consequenter in veritate, non tantùm quoad excellentiam, sed etiam quoad intensionem.

191 Sed contra hunc explicandi modum inæqualitatem veritatis in rebus etiam quoad intensionem instant Palqual. & Aversa loc. cit. quia cum dicitur rem perfectiorem esse majoris intelligibilitatis, atque ideò suaptè natura postulare, ut perfectiori cognitione attingatur, præsertim ad hoc, ut comprehendi dicatur, vel sermo est de perfectione essentiali, ac intrinseca cognitionis, vel de accidentali dumtaxat nimirum intensiva; si dicatur primum, sic certè eo ipso cognitio est essentialiter, & intrinsecè perfectior, quod tendit in objectum essentialiter perfectius, nihil ergo aliud esset dicere, objectum esse magis verum; sive magis, & perfectius cognoscibile, nisi esse in se magis perfectum; & omnis cognitio attingens tale objectum jam haberet talem gradum perfectionis consistentem in ipso ordine ad objectum, & quem exigit ipsum objectum, atque adeò esset comprehensio ipsius objecti, quod est falsum. Tum quia, ut arguit Pasqualig. quamvis crescente objecti perfectione crescat perfectio materialis cognitionis, non tamen crescit perfectio formalis in ratione cognitionis, immò fieri potest, ut sit imperfectior, sic cognitio intuitiva lapidis perfectior est, quam abstractiva, qua cognoscitur Angelus, licet objectum sit minus perfectum, si verò sit sermo de perfectione intensiva, liquidò constat id esse falsum, quia objectum imperfectius, ut creatura, potest intensiori cognitione attingi, quam Deus, & prorsus vanum est dicere tale objectum exigere cognitionem tam intensam, aliud magis, aut minus intensam. Confirmat hoc Pasqualig. quia etiam hoc admisso, non adhuc ex eo, quod perfectius objectum exigeret attingi perfectiori cognitione, sequeretur magis, & minus in veritate, nam quod cognitio sit magis, vel minus perfecta, non sequitur quod sit magis, vel minus vera, veritas enim cognitionis consistit in commensuratione ipsius cum objecto, hæc autem commensuratio æqualis est tam in cognitione perfectiori, quam in minus perfecta, quæ etiam minus perfecta si vera est, perfectè debet commensurari cum objecto.

192 Respond. hæc, & similia argumenta procedere ex doctrina Scoti de comprehensione non bene ab Adversariis percepta; cum ergo dicitur res perfectior, ut comprehendatur, perfectiori cognitione attingi debere, & adeò perfecta, ut exprimere eam valeat quoad omnes gradus intelligibilitatis ejus, non utique id intelligitur de perfectione accidentali quoad intensionem, ut dictum est disput. 6. de Anima loc. cit. num. 344. quia cognitio minus adæquans intelligibilitatem objecti potest interdum intensior esse alia magis illam adæquante, ut actus opinionis de aliquo objecto potest esse intensior actu scientiæ, qui absque dubio à toto genere intelligibilitatem objecti magis adæquat; sed intelligi debet de perfectione essentiali, & intrinseca; cùm id improbatur, dicendum ex Doctore quolib. 13. art. 3. duplicem perfectionem essentialem in cognitione distingui debere, unam extrinsecam, quæ ab objecto desumitur, quatenus actus solent extrinsecè, & manifestativè ex objectis distingui, & specificari ex Doctore ibidem, & nos latè docuimus disput. 2. de Anim. quæst. 4. alteram intrinsecam, quæ ex propria, & essentiali differentia ipsiusmet actus attenditur; qua data distinctione ad primam improbationem dicimus verum esse, quod cognitio eo est essentialiter perfectior, quo est perfectioris objecti, loquendo de perfectione essentiali extrinseca, ac objectiva, non tamen de intrinseca, & formali in genere cognitionis, & ideò non sequitur, quod eo ipso, quod cognitio attingit aliquod objectum, sit etiam comprehensio illius, nam ad hoc ut cognitio sit objecti comprehensiva, non sufficit, quod utcunque illud attingat, sed illud attingere debet secundum omnes gradus cognoscibilitatis ejus, & illud exprimere perfectè, & distinctè, adeòut sit perfectissima cognitio etiam in genere cognitionis, quod nimirum sit distincta, & non confusa, intuitiva, & non abstractiva; hæc enim est perfectio essentialis, & intrinseca essentialiter ad cognitionem requisita in genere cognitionis ad hoc, ut sit comprehensio, quod etiam tenentur dicere Adversarii, ut cognitionem comprehensivam distinguantà non comprehensiva, alioquin si omnis perfectio essentialis cognitionis desumitur ex objecto contra ipsos quoque argumentum urgebit, quod eo ipso, quod aliqua cognitio tendit in aliquod objectum, erit ipsius comprehensio. Et per hoc idem patet ad aliam impugnationem Pasqualig. probat enim solùm cognitionem intuitivam lapidis in genere cognitionis esse essentialiter perfectiorem notitia abstractiva de Angelo, licet hæc sit perfectior illa perfectione extrinseca, & objectiva, quatenus est de perfectiori objecto, quæ quidem dici potest essentialis, quatenus specificatio actuum ex objectis est à priori, non autem à posteriori, ac veluti accidentalis. Ad Confirm. ejusdem negatur consequentia cum ejus probatione, quia enim veritas non est solùm commensuratio extensiva, sed etiam intensiva cum subjecto, adeòut repræsentet illud, & sicuti est, & quantùm repræsentabile est, ideò admittit latitudinem quandam, ut possit suscipere magis, & minus, ut latè explicatum est disput. 10. Log. quæst. 2. art. 4. versus finem, unde falsum est, commensurationem illam esse æqualem tam in cognitione perfectiori, quam in minus perfecta, & quod etiam minus perfecta, si vera est, perfectè debeat commensurari cum objecto, potest enim adhuc esse vera, etiamsi non sit omninò eidem commensurata: neque hinc sequitur, esse cognitionem falsam, sed tantùm minus veram, aliter idem argumentum fieri quoque posset de actu præcisivo, quia non explicat omnes formalitates, quæ sunt in objecto à parte rei, & consequenter non est ei omninò commensuratus, ut loc. cit. in Log. dicebamus.

193 Denique alio adhuc modo, & quidem omnibus evidentiori, explicari potest inæqualis veritas in rebus etiam quoad intensionem, eo quia veritas rerum in hoc consistit, ut unaquæque aliquo pacto nata sit se manifestare cuicunque intellectui, ut loquitur Doctor 6. Metaph. quæst. 3. sed sic est, quod non omnes res natæ sunt se manifestare æqualiter, ergo non omnes sunt in veritate æquales; Probatur minor, quia ut constat ex dictis disp. 6. de Anim. quæst. 6. quædam res sunt adeò exiguæ entitatis, ut potentiam movere non valeant ad sui cognitionem, idest notitiam suam in ea comproducere, sed solum terminare, qua de causa dicuntur objecta præcisè terminativa, non verò motiva, & tales censeri solent esse relationes, aliæ verò sunt adeò perfectæ entitatis, ut non solùm terminare valeant sui notitiam, sed etiam physicè cum ipsa potentia concurrunt partialiter ad eam pariendam, qua ratione dicuntur ut objecta intellectus, nedum terminativa, sed etiam motiva; cùm igitur una res sit magis sui manifestativa, quam altera, & tantò magis manifestativa, quantò est in entitate perfectior, consequens est, ut una sit verior altera, nam veritas in tali manifestativitate consistit. Confirm. quia quemadmodum se habent sensibilia ad sensum, ita intelligibilia ad intellectum, sed non omnia sensibilia sunt æqualis sensibilitatis, quia unum objectum natum est fortius movere sensum sui speciem in illum imprimendo, quam aliud, unus enim color vaidius sensum movet, quam aliud in eadem approximatione, & unus sonus auditum immutat vehementius alio, ergo nec omnia intelligibilia sunt æqualis intelligibilitatis; cùm igitur veritas rei aliud non sit, quam ejusdem intelligibilitas, sicut est, sequitur evidenter, quod si res in intelligibilitate suscipiunt magis, & minus, sic etiam in veritate. Et in hunc modum videtur inæqualitatem veritatis in rebus declarasse Alensis 6. Metaph. in expositione tex. 4. dum ait, quod sicut se habet aliquid ad esse, sic se habet ad verum esse, ita quod unumquodque sicut fortiori aspectu aspicit esse, sic verum esse, & quod debiliori aspectu aspicit esse, & verum esse.

QUÆSTIO VIII.

Quid sit falsitas, quo pacto sit in rebus, & veritati opponatur.

194 POst veritatem agere solent de falsitate, ut istius cognita natura adhuc veritatis status, & conditio magis eniteat, cùm opposita juxta se posita magis elucescant; tria autem dubia continet proposita quæstio ex dictis breviter resolvenda; & quidem primum dubium spectans ad quid est falsitatis omnes resolvunt juxta statuta de ratione formali veritatis; unde Thomistæ reponentes rationem formalem veritatis transcendentalis in conformitate rei ad propriam idæam, quam habet in divina mente, consequenter falsitatem consistere volunt in aliquo defectu conformitatis ad divinas idæas, quod quidem vario modo explicant, ut est videre apud Molin. 1. part. quæst. 17. disput. unic. Pasqualig. tom. 2. disp. 70. sect. 3. aliosque Thomistas. Alii verò communiter, qui dicebant veritatem rei consistere in conformitate rei ad intellectum, seu in intelligibilitate rei, sicut est, idest quod talis sit à parte rei, qualis apparet, & qualem se manifestat, consequenter hìc dicunt falsitatem consistere in hoc, quod res non sit talis qualis apparet, ita Recentiores omnes supracitati q. 6. & præsertim Hurtad. disp. 7. Met. sec. 2. Ariag. dif. 1. Met. sec. 5. sub sec. 3. Ovvied. contr. 3. Met. punc. 3. Meurisf. ex nostris lib. 2. suæ Met. cap. 3. q. 7. & alii passim.

195 Et hæc posterior sententia consequenter ad dicta superius de veritate absque dubio tenenda est, quam in terminis tradidit Doctor 6. Met. q. 3. §. *respondeo, quod superius inchoando*, in hæc verba, falsum dicit carentiam falsitatis, quale apparet, ita quod principale in significato ejus non est non apparere, quale est, quia tunc si quid esset, & sine omni apparentia esset falsum; nec apparere, quale non est, quia tunc esset falsitas formaliter positio, non privatio, sed falsum dicit materialiter apparere, & formaliter carere talitate, quale videtur; & hæc non intelligendo per talitatem similitudinem, nam nihil est simile sibi, & ita nihil esset verum; similiter si Sortes appareret Plato, Sortes esset verus Plato, quia tunc appareret talis, qualis est, hoc est similis, quia Sortes est similis Platoni; sed per tale, quale intelligitur identitas, verum enim est, quod Sortes est talis, qualis est, licet & simile dicatur tale, qualè est, igitur falsum est, quod caret identitate

titate, ad id, quod apparet esse, & falsitas est non identitas entis, ut manifestatiad ens, ut declarans, sive apparens; ita Doctor loc. cit. quibus verbis breviter declarat tum materiale, tum formale veritatis, ait enim formaliter consistere in negatione identitatis cum eo, quod apparet esse, & materialiter in apparentia, & similitudine annexa, & sic etiam loquitur Alensis 5. Metaph. qu. 1. in tex. 34. dicens, quod sicut veritas est in re ex hoc, quod est apta videri, sicut est, ita falsitas huic opposita est ex hoc, quod ipsa res est apta videri aliud, quam sit, unde concludit, quod falsitas duo comprehendit, primum est ipsa non entitas, secundum est ipsa aptitudo ad videri, quod non est. Unde constat ad integram falsi significationem constituendam non sufficere negationem illius talitatis, sed ulterius requiri apparentiam ob accidentia rei unius similia accidentibus alterius, ob quam similitudinem una judicatur esse altera, qua de causa lapis, vel arbor licèt in se fundet negationem hominis veri, vel auri, sicut oricalchum, & homo marmoreus, non tamen dicitur falsum, aurum vel falsus homo, sicut illa, quia non habet apparentiam, vel similitudinem hominis aut auri velut illa, fundatam in similibus accidentibus hominis, & auri; hancque doctrinam ad declarandam falsitatis naturam communiter adducunt Recentiores supracit. & ex nostris præsertim Poncius, nemo tamen ex eis Doctorem memorat, qui eam in terminis tradidit. Addunt alii, & non inconsultò, hanc apparentiam, & similitudinem rei ad aliam, quam esse apparet, debere esse probabilem, nam si absque illa probabilitate fundaret illam falsam cognitionem, error judicii, seu falsitas tota tribueretur intellectui cognoscenti, & non objecto cognito, ut enim notat Ovviedus cum omne ens se sit aptum fundare veram sui cognitionem suaptè natura, necesse est aliquid speciale reperiri in eo, quod dicitur falsum, movens intellectum ad judicium illud erroneum, hoc autem erit similitudo cum alio ente, cum quo confunditur, qualem habet oricalchum cum auro, & hac de causa oricalchum dicimus esse falsum aurum. Et hunc modum etiam falsitatem explicuit D. Thom. 1. p. qu. 17. art. 1.

196 Quamvis autem falsum varias habeat acceptiones, falsum enim appellare solemus, quod non est juxta regulas artis, ut dicam postea, ac etiam mendacia falsa, quia important objectum falsæ enunciationis; falsum tamen in prædeclarata acceptione est illud propriè, quod opponitur veritati transcendentali, quod probatur tum auctoritate, tum ratione; primò quidem auctoritate Arist. 5. Metaph. 34. ubi quatuor assignat falsitatis modos, quorum primi duo se tenent ex parte rei, alii vero ex parte cognitionis, primus modus falsitatis contingit in eo, quod non est, sive actu non sit, sive non possit esse, juxta quem modum falsitatis omne impossibile erit falsum, quia nedum non est, sed nec etiam esse potest; alter modus falsitatis adhuc se tenens ex parte rei contingit in eo, quod quidem est, sed aliter apparet, quam sit, licet autem hìc secundus falsitatis modus contingat in eo, quod est, adhuc tamen secundum rationem falsitatis formalem reducitur ad non ens, quatenus intantum importat falsitatem, inquantum non est id, quod apparet; ecce Arist. verba, *alio verò* (nempè modo falsa dicuntur) *quæcunque sunt quidem entia, apta tamen natura sunt apparere aut non qualia sunt, aut quæ non sunt, ut umbra pictura, & in somnia, hæc enim sunt quidem aliquid, sed non sunt ea, quorum faciunt imaginationem* ergo falsum ex mente Arist. ut opponitur vero transcendenti dicitur illud, quod apparet aliter, quam sit in re. Dices potius per primum modum explicari debere falsitatem, ut opponitur veritati transcendenti, quoniam ille modus universalior est, ac veluti transcendentaliter se habet, importat enim negationem entis, quæ directè, & universaliter opponitur enti, at secundus modus importat negationem talitatis entis, atque ideò est modus magis determinatus falsitatis, non autem transcendens, & universalissimus, qualis est, quem non hic inquirimus. Contra, immò secundus modus valdè aptior est ad explicandam falsitatem oppositam vero transcendenti, quia ut notat Doctor in eum textum, hìc secundus modus proprius est falsitatis incomplexæ, quæ directè opponitur veritati transcendenti, ubi primus modus indifferens est ad res complexas, & incomplexas, illum enim explicat Arist. per hoc, quod non componitur, aut quod impossibile sit componi, quemadmodum dicitur diametrum esse commensurabilem, aut te sedere. Tum quia primus ille veritatis modus, ut etiam rebus incomplexis applicatur, non opponitur veritati in ea acceptione, juxta quam ponitur entis passio, sed in alia acceptione, qua accipi solet pro ipsa entitate rei, ac etiam pro negatione entis ficti, & non entis: at secundus modus proprie opponitur veritati, ut est passio entis, hæc enim importat aptitudinem, quam res habet, ut se manifestet, sicut est, & sic è contra falsitas importat aptitudinem, quam res habet, ut appareat, ac se manifestet aliter, quam sit, ob similitudinem accidentium cum alia re. Tum quia esto hìc secundus modus falsitatis in particulari acceptus explicet determinatam rationem falsitatis, ut in oricalcho falsitatem auri, & in homine picto falsitatem hominis, tamen accipiendo falsum in universali pro eo, quod apparet id, quod non est, & fundat, vel fundare potest veram cognitionem sui, non explicat rationem determinatam falsitatis, sed in communi, ut opponitur vero transcendenti, quod aptum est intelligi, sicut est. Tum tandem, quia juxta primum modum falsitatis ab Arist. assignatum non diceretur falsum, nisi id, quod non est, tamen multa dicuntur falsa falsitate transcendenti, quæ sunt in verum natura, ut falsus homo, falsum aurum; verum tamen est, quod quia hæc, & alia hujus generis falsa dicuntur, non quatenus sunt aliquid in se, sed quatenus apparent id, quod non est, & ratio falsitatis formaliter in tali negatione consistit, ideò secundus modus reduci potest ad primum, quatenus intantum importat falsitatem formaliter, inquantum non est id, quod apparet, unde hac ratione dici potest formalitatem falsitatis explicari etiam per primum modum ab Arist. assignatum, plenius tamen explicari per secundum, quia in secundo explicatur etiam materiale falsitatis, nimirum apparentia, & verisimilitudo.

Conf. nostra sententia, etiam auctoritate D. August. lib. 2. soliloquii nam cap. 9. postquam varios modos rejecerat explicandi falsitatem in rebus, proprium tandem proponens placitum inquit, *video tentatis quantum potuimus, omnibus rebus non remansisse, quod falsum jure dicatur, nisi, quod aut se fingit esse, quod non est, aut omninò esse tendit, & non est*. Et sic etiam declarare prosequitur rationem falsitatis cap. 6. his verbis, *dicimus falsam arborem, quam pictam videmus, & falsam faciem, quæ de speculo redditur, & falsum turrium motum navigantibus, falsamque infractionem remi ob nihil aliud, nisi quia verisimilia sunt*, & rursus id sæpius inculcet infrius cap. 15. ubi frequentius repetit illud esse falsum, quod ad similitudinem alicujus accommodatum est, & quod habet ad verum nonnullam imitationem.

197 Denique duplici via probat Alensis loc. cit. falsitatem, quæ est in rebus, propriè explicari per secundum illum modum ab Aristot. assignatum, primo probat ex oppositione, quæ est inter verum, & falsum, opposita namque oppositis rationibus constituuntur, & explicantur, sicut ergo verum dicitur, quod fundat, vel fundare potest cognitionem, qua cognoscitur, sicut est, ita falsum dicetur illud, quod fundat, vel fundare potest cognitionem illius, quod non est. Deinde id evidentius probat ex eo, quod non omnis non entitas facit falsitatem propriè dictam, ut hìc de ea loquimur, ex hoc enim, quod asinus non est homo, & ex hoc, quod non habet perfectionem hominis, ex hoc, inquit, non est falsitas in asino; ex hoc enim quod res non consequitur aliquam perfectionem, quam non est apta consequi, ex hoc nulla falsitas est in ea, quælibet ergo res in se aliqua essentia est, & per consequens aliqua veritas, & sicut essentia est major, & minor in uno, & in alio, ita & veritas; ex hoc tamen quod una essentia non est alia, ex hoc falsitas non est in essentia, sed ex hoc quod hæc essentia non est illa, & ex hoc quod apta nata est in se videri illam esse, sive videatur, sive non; itaquod falsitas duo comprehendit, primum est ipsa non entitas, secundum est ipsa aptitudo ad videri, quod non est, ita Alensis loc. cit. Quod totum probatur etiam ex communi usu loquendi, nam aurum falsum dicitur, quod cum non sit aurum, auri tamen similitudinem refert, adeòut dissimilitudo de facili nequeat discerni, & è contra stannum non dicimus falsum aurum, sed falsum argentum, quia non auri, sed argenti similitudinem refert, ergo falsam ultra non rei entitatem involvit ejusdem rei apparentiam, & similitudinem, atque ideò melius explicatur falsitas per secundum modum ab Arist. affignatum, quam per primum. Accedit, quod sicut verum transcendentale explicatur per ordinem ad intellectum, sic etiam consentaneum est falsum ei oppositum explicari per ordinem ad eundem intellectum, qui deceptus accidentalibus seu conjecturis probabilibus ex parte objecti se tenentibus de illo aliter judicat, ac fit; unde deducitur falsum dari dumtaxat comparatione intellectus creati, quia cognitio falsa formatur ob accidentia rei unius similia accidentibus alterius, ob quam similitudinem altera judicatur esse altera, quod contingere nequit in ordine ad intellectum divinum.

Sed dices, falsitatem sic explicatam non opponi transcendentali veritati, immò potius cum ea consistere, nam oricalchum est transcendentaliter verum, cum sit ens; & tamen in eo reperitur falsitas auri sic explicata; ergo hæc non est falsitas, quæ opponitur veritati entis, vel idem prorsus ens erit simul, & semel verum, & falsum transcendentaliter, quod est impossibile. Respondeo, quod licèt non opponatur veritati transcendentali illius rei, in qua reperitur, opponitur tamen veritati transcendenti illius rei, cujus speciem refert, & cujus esse falsò imitatur, unde falsitas in oricalcho reperta non opponitur veritati oricalchi, sed veritati ipsius auri, nam licet sit verum oricalchum, non tamen est verum, sed falsum, & simulatum aurum, atque ideò negatur consequentia.

198 Circa secundum dubium, quo pacto falsitas reperiatur in rebus, Suarez disp. 9. Metaph. sect. 1. num. 8. & Hurtad. loc. cit. docent in rebus nullam secundum se reperire falsitatem, & ad summum in eis assignari posse per solam denominationem extrinsecam à falsa intellectus existimatione de rebus ipsis; quod probat Hurtad. quia oricalchum v. gr. est verum oricalchum, & fundat veram cognitionem sui; illud autem non esse aurum, & esse simile auro, non facit illud falsum, sed distinctum ab auro, & illi simile at in distinctione unius rei ab alia, & similitudine nulla est falsitas. Probat deinde Suarez quia si res dicerentur falsæ, aut id esset ex actuali difformitate ad intellectum, aut ex aptitudinali, non primum, quia licèt etiam illud falsum sit, quod aliter se habet, quam appareat nobis, falsitas tamen illa non est formaliter in re, sed in intellectu nostro rem apprehendente aliter, quam sit, quæ quidem res, quantum est ex se, vera est, & nata talem sui æstima-

æstimationem facere apud intellectum, qualis est in se. Neque secundum ob hanc eandem rationem, quia hæc aptitudo non est ex parte rerum, sed ex defectu intellectus, unde falsitas objecti semper oritur ex imperfectione cognoscentis, quia & si accidentia aliqua similia fundamentum aliquod præbeant, ut hoc objectum cum illo confundatur, & aliud, ac est, judicetur; nihilominus ex se aptum erat terminare cognitionem veram, & accidentia, quæ similitudinem referebant cum alio ente, sufficientia non essent, si intellectus perfectè cognosceret, ut illum deciperent, ut patet in Deo, qui propter sui perfectionem decipi non potest, ita in favorem Suarez discurrit Ovvied. loc. cit. n. 6. Alii arguunt; falsum non esse in rebus secundnm se, quia omne quod est in rebus, ens est, falsum est non ens, ergo &c. Tum etiam quia quod est in rebus, est verum, si ergo falsum est in rebus, falsum erit verum. Tum quia si falsitas esset in rebus intrinsecè, & formaliter, ut veritas, iam esset passio transcendentalis entis, sicut illa. Denique arguit Pasqualig. falsitas formaliter accepta consistit in aliquo negativo; ergo nequit reperiri formaliter in rebus; probatur consequentia, nam neque per se potest existere, cùm non habeat aliquod esse, quo equidem existat, neque imbibi in positivo, neque in aliquo subjectari, quia quod in aliquo subjectatur, requirit pariter aliquod esse, secundum quod subjectetur; hanc quoque sententiam tenent Vasquez 1. par. disput. 77. cap. 2. & Smising. tract. 3. disp. 1. q. 2. n. 43.

199 Sed falsitatem esse formaliter in rebus tenet Alensis loc. cit. & non tantùm per denominationem extrinsecam, quod probat tum ex oppositione, quæ est inter verum, & falsum, nam opposita habent fieri circa idem subjectum, unde ubicunque subjectivè est verum, ibidem subjectivè residet falsum, cùm ergo verum, quod est passio entis, sit in rebus subjectivè, & non in intellectu, ut in superioribus probatum est, idem quoque asserendum erit de falso; probat hoc rursus ex hoc, quod falsitas formaliter est negatio, quæ à parte rei reperitur in rebus, nam est negatio in genere habens pro subjecto aliquam rem, quæ in apparentia, & similitudine externa alia res esse videtur, cum tamen non sit, unde falsitas fundatur in ente, non ut sic, sed secundum quod habet aptitudinem ad videri, quod non est, ita quod est ibi aptitudo, & non entitas, & hæc duo complent falsitatem; unde licet homo sit verum ens in se, & sit non ens asinus, ita quod in eo est entitas respectu sui, & non entitas respectu alterius, tamen quia non prætendit se esse asinum ex natura sui, non est falsitas in eo; quando autem aliquid est ens in se, & non ens respectu alterius, & prætendit ex natura sui esse illud, quod non est in illo est falsitas; & hoc sonant exempla Philosophi de umbra, & somno, umbra enim est vera umbra, & non est corpus, & tamen prætendit se esse corpus, & ideò est vera umbra, & falsum corpus, itaquod falsum hìc fundatur in subjecto, quia non est inconveniens, quod aliquid sit verum in se, & sit falsum respectu alterius, & similiter de somno; ita Alensis cit. quibus luculenter ostendit falsitatem esse negationem in genere, quæ potest habere pro subjecto ens reale, atque ideò ex natura rei formaliter in rebus reperiri, & non per solam denominationem extrinsecam, quod rursus tenet, ac aliis rationibus probat 1. par. quæst. 16. memb. 1. & membr. 4. quam proinde sententiam plerique ex nostris sequuntur, & præsertim Meurisse, & Poncius loc. cit. ac etiam sequi videtur Aversa.

200 Hac in re cum distinctione procedendum opinor, & dicendum, quod in rebus reperiri non potest falsitas, quæ sit simpliciter, & absolutè transcendentalis in genere entis; reperitur tamen in quibusdam rebus falsitas transcendentalis, quæ talis solum est in determinato quodam genere entis. Conclusio quoad primam partem primæ sententiæ favet, cujus rationes planè aliud non probant; quàm quod in hac parte asseritur, & probatur evidenti ratione, nam ratio entis realis reperitur à parte rei in omnibus entibus realibus, & consequenter veritas etiam, quæ est ejus adæquata passio, ergo in entibus realibus nequit dari falsitas, quæ opponatur veritati entis, ut sic, in rebus ipsis, alioquin contradictoria sequerentur, nempè illas res esse entia, & non entia simul; nam qua ratione sint vera, sunt entia, & qua ratione, sunt falsa, essent absolute non entia, quia falsitas transcendentalis simpliciter, & absolutè in genere entis, omnem prorsus excludit entitatem, nec reperiri potest nisi in entibus rationis, ac puris negationibus. Confirm. quia veritas transcendentalis in omni re reperitur, ergo si falsitas sumatur omninò transcendentaliter, ut opposita veritati entis, ut sic, planè implicat in rebus reperiri, quia in hoc sensu directè, & formaliter cum veritate transcendentali in tota sua latitudine repugnat, & solùm quod non est, hoc pacto dici potest falsum, nec falsitas in hoc sensu dicere potest negatiotem in genere, vel in subjecto, sed solam negationem extra genus. Quoad 2. partem favet secundæ opinioni, & eam manifestè concludunt illius rationes, quia sic est negatio in genere, non extra genus, ut ajebat Alensis; & probatur, quia licet implicet dari falsitatem in rebus oppositam veritati entis, ut sic, in tota sua latitudine, non tamen implicat dari falsitatem transcendentalem, quæ talis sit solum in determinato genere entis, sic namque negatio veri auri reperitur in oricalcho, negatio veri hominis in homine picto, & sic in multis aliis, & ratio est, quia istæ sunt veritates transcendentales quidem, sed in determinato genere entis, & ideò non debent esse in omni ente; atque ideò negatio illarum in aliis rebus reperiri potest; verum tamen est, non omnes res, quibus competit talis negatio, eo ipso fundare falsitatem illarum, quas negant, sed tantùm quando apparentiam habent, ac similitudinem illarum. Confirmatur, quia ostensum est disput. 4. Phys. quæst. 1. art. 1. dari suo modo à parte rei negationes, & privationes quasdam, quæ hac ratione dici solent negationes, & privationes reales, ut hoc modo distinguantur à negationibus, & privationibus, quæ rebus non competunt, nisi per opus intellectus, non enim minus verum est formaliter à parte rei Petrum esse hominem, quam non esse asinum, & albedinem non esse nigredinem, unde verum est formaliter negationem asinitatis à parte rei humanitatem comitari, ac in ea fundari, & pariter negationem nigredinis in albedine; hoc enim est commune omnibus oppositis positivis, quod cum ex vi proprii esse excludant alterum oppositum, aut disparatum, habent consequenter annexam formaliter, & ex natura rei negationem illius, & non fundamentaliter tantùm, ut aliqui dicebant, quos loc. cit. efficaciter revincimus, cùm igitur in oricalcho v. gr. detur à parte rei formaliter negatio auri ex una parte, ut nunc probatum est, & ex alia dentur consimilia accidentia, ut splendor, sonus &c. planè sequitur in ipso à parte rei reperiri, atque fundari falsitatem auri, hæc enim duo complent integrum falsitatis significatum, & hoc dumtaxat probant rationes Alensis loc. cit. nimirum dari posse in rebus falsitatem oppositam veritati particulari in entibus, non autem veritati entis in tota latitudine, atque ideò rationes illæ nulla indigent solutione, cùm potius probent secundum partem conclusionis oppositæ.

201 Quia verò rationes primæ sententiæ, saltem aliquæ, nedum probare contendunt non posse dari falsitatem in rebus veritati oppositam in tota sua latitudine, sed nec etiam quæ opponatur veritati particulari alicujus entis, singulas dissolvere juvabit. Ad argumentum Hurtad. dico, quod in oricalcho non esse aurum, & esse simile auro, licet non faciat illud falsum simpliciter, & absolutè loquendo, facit tamen illud falsum in ordine ad intellectum possibilem decipi ex similitudine; nam eo ipso talis res apta est manifestari aliter, ac sit, apud talem intellectum, quod est esse formaliter falsam; quare argumentum ad summum probat non dari falsitatem in rebus simpliciter, & absolutè loquendo, sed tantùm per præfatam comparationem, & ordinem ad intellectum; hinc tamen non sequitur esse in rebus per solam extrinsecam denominationem ab ipso desumptam, nam etiam verum datur in rebus per ordinem ad intellectum, & tamen non sequitur in illis esse per solam extrinsecam denominationem, ut in superioribus probatum est, neque Hurtad. quid plus eo argumento probare voluisse credo. Ad argumentum Suarez dico, quod sicut veritas in rebus præcipuè attenditur ex conformitate aptitudinali earum ad intellectum, ita falsitas etiam ex difformitate pariter aptitudinali attendi debet, & negatur talem difformitatem in quibusdam rebus à parte rei non reperiri, nam licet unaquæque res apta sit se manifestare, sicut est, cuicunque intellectui, quantum est de se; cum tamen probabilem inducit alterius similitudinem, apta est se manifestare aliter, quam sit, ratione talis similitudinis, & apparere id, quod non est; & dummodò motivum habitum à parte rei de tali judicio faciendo sit probabile, hoc sufficit, ut falsitas dicatur reperiri in objecto, adeò ut non tota tribuatur intellectui cognoscenti, nam si absque tali probabilitate fundaret objectum falsam illam cognitionem, error judici, & tota falsitas tribueretur intellectui, nec ullo pacto diceretur oriri ex parte objecti; cùm igitur interdum hoc pacto oriatur falsitas; & error in intellectu creato, nimirum ex probabili similitudine reperta in quibusdam rebus, ratione cujus una non benè discernitur ab alia, dicendum est, in hoc sensu falsitatem in rebus quibusdam præcedere falsitatem in intellectu, & hanc ab illa oriri.

202 Rationes quoque quæ addebantur ex aliis, probant tantùm primam conclusionis partem scilicet in rebus non reperiri falsitatem, quæ sit simpliciter, & absolutè transcendentalis; unde ad primam respondet Alensis 5. Metaph. loc. cit. quod cum dicitur, quod quælibet res est ens, & falsum est non ens, dicendum quod non omne, quod est in rebus, est ens, nisi accipiatur ens, quia entis scilicet subjectivè, privatio enim est in ente, & tamen non est ens in se, sed est defectus entis, sic ergo dicendum, quod falsitas formaliter est non entitas cum apparentia, subjectivè autem est ens, vel potius entis, quatenus ista non entitas, & apparentia in ente fundatur. Ad 2. inquit assumptum posse in duplici sensu intelligi, quia hoc quod dico verum, potest determinare vel veritatem rei, vel veritatem propositionis, si determinet veritatem rei, sensus est, quod illud, quod est in rebus, vera res est; secundo modo est sensus, quod est in rebus, verum est ipsum esse in rebus; si propositio assumpta primo modo intelligatur, est falsa, quia privatio est in rebus, & tamen non est ens verum; si secundo modo, vera est, scilicet, quod omne, quod est in rebus est verum scilicet ipsum esse in rebus, & sic etiam falsum erit verum scilicet esse in rebus, quo etiam sensu Scotus 1. distinct. 30. quæst. 2. in fine inquit de aliqua propositione falsa dici, quod sit realiter falsa idest verè falsa ut ly *verè*, & *realiter* determinat inhærentiam, & veritatem propositionis, non autem inhærens. Ad 3. negatur sequela, quia ista falsitas non reperitur in omni ente, cùm omne ens non appareat probabiliter aliter, ac sit, sunt enim multa ita ab aliis diver-

diversa, & dissimilia, ut nulla probabilitate possint cum aliis confundi, nisi temere, & imprudenter omninò, neque ut ens falsum dicatur sufficit in ipso qualecunque motivum, ut aliud esse judicetur, sed debet esse motivum rationabile, & prudens, quod non in omnibus rebus reperitur. Ad ult. Pasqualig. negatur consequentia, cujus probatio valet dumtaxat de eo, quod in alio subjectatur, & fundatur per modum entis positivi, ut contingit de accidentibus, non autem per modum negationis, & privationis, ut in proposito est de falsitate; unde falsum est, quod universaliter assumit in probationem illius consequentiæ, nimirum quod in aliquo subjectatur requirere aliquod esse, secundùm quod subjectetur, nam cæcitas in oculo subjectatur, surditas in aure, & universaliter quælibet privatio subjectatur in subjecto apto nato, & tamen secundùm se nullum habent esse, secundùm quod subjectentur, cum non sint entia realia, sed entis negationes.

203 Circa tertium dubium, quomodo falsitas veritati opponatur, D. Thomas cum suis 1. p. q. 17. art. 4. docet verum, & falsum opponi inter se, ut contraria, non autem ut affirmatio, & negatio, cujus ratio esse videtur, quia vult falsum pro formali includere aliquid positivum veritati repugnans. Oppositum docet Doctor 6. Met. qu. 3. cit. §. *Respondeo*, ubi ait falsitatem pro formali non dicere positionem, sed negationem, vel privationem, cum falsum aliud formaliter non dicat, quam carentiam talitatis, quale apparet; ex quo deducitur verum, & falsum formaliter sumpta opponi privativè, vel contradictoriè per modum affirmationis, & negationis, non autem contrariè; quæ est communis aliorum opinio, & probatur ex opposito fundamento, quia falsum pro formali non dicit aliquid positivum, & reale, alioquin falsum esset formaliter verum, nam omne ens positivum, & reale veritatem includit. Dices, verum, & falsum saltem in concreto sumpta contrariè opponi, & ita loqui D. Thomam loc. cit. Contra, quia etiam hoc modo sumpta, non nisi negativè, vel privativè possunt opponi, & ratio est, quia licèt falsum in concreto dicat aliquid positivum, nempè id, quod falsum est, tamen non opponitur vero ratione istius positivi, quod ei subiicitur, sed ratione negationis, aut privationis, quam formaliter importat, si enim opponeretur vero ratione illius positivi, jam non opponeretur ei secundùm rationem ipsam falsitatis, sed veritatis, quia illud positivum, in quo fundatur, verum est. Tum quia opposita etiam in concreto sumpta sequuntur naturam formarum, quibus formaliter constituuntur in esse oppositorum, cum non nisi per eas opponantur; si ergo semel conceditur veritatem, & falsitatem in abstracto sumptas non ambas esse formas positivas, sed unam positivam, & alteram negativam, sanè etiam in concreto sumptæ opponi nequeunt, nisi privativè, vel contradictoriè.

204 Quæres, an falsitas veritati opponatur per modum simplicis negationis, itaut oppositio sit merè contradictoria, an potius per modum privationis, itaut oppositio sit privativa. Resp. quod si falsum sumatur primo modo ab Arist. assignato pro eo scilicet, quod non est, vel impossibile est esse, falsitas in hoc sensu est pura negatio extra genus, & sic cum nullum sibi determinet subjectum, recedit omnino à natura privationis, atque ideò merè contradictoriè opponitur veritati, ut negatio affirmationi; at si secundo modo sumatur, quo pacto magis habet rationem passionis entis, ut explicatum est, quamvis certum sit etiam hoc modò non habere rationem privationis in rigore, quia oricalchum fundans negationem veritatis auri permanens in propria natura non est subjectum capax formæ negatæ, nimirum veritatis auri, adhuc tamen ex duplici capite accedit ad naturam privationis, primò quidem, quia non est negatio omninò extra genus, sed negatio in genere petens determinatum subjectum, in quo privationem imitatur; deindè verò quia reperitur in subjecto, quòd valdè assimilatur subjecto formæ negatæ, nam oricalchum valdè assimilatur auro, in qua assimilatione fundatur motivum probabile judicandi illud aurum; quibus de causis falsitas secundo modo sumpta scilicet pro negatione talitatis, qualis apparet, privationem imitatur, atque ideò ejus oppositio cum veritate hac ratione privativa dici poterit.

205 Postremò, quia qu. 6. artic. 3. admisimus veritatem, quæ est propria artificialium, ut à rebus naturalibus distinguuntur, quam diximus consistere in conformitate ad regulas artis, & debitæ directionis; vel ad ideam artificis, quam habet in mente fixam juxta regulas artis; ita in præsenti admittere debemus falsitatem illi veritati oppositam, quæ tunc contingit, cum opus deficit, & declinat à debita directione intellectus artificis. Et sanè adeò de se exploratum est hunc falsitatis modum admitti debere, ut mirum sit, quomodo adeò unanimiter illum negent tot Auctores oppositam veritatem admittentes, scilicet, Suarez, Vasquez, Hurtad. Ovied. Smisinch. & alii loc. cit. si enim admittunt veritatem jam prædeclaratam, quæ est propria artificialium, certè etiam propriam falsitatem admittere tenentur illi oppositam, nam sicut veritati, ut sic, opponitur falsitas, ita tali veritati opponitur talis falsitas; tum quia falsitas cum semper in negatione consistat conformitatis, semper etiam distinguitur à veritate, tanquam negatio quædam, unde fit; ut quælibet falsitas semper eodem modo opponatur cum veritate, quia semper dicit negationem, si ergo datur veritas propria rerum artificialium, quæ consistit in conformitate ad regulas artis, vel ideam artificis factam, & conceptam juxta regulas artis, consequenter etiam admitti debet falsitas tali veritati opposita. Confirmatur id etiam ex communi modo loquendi, juxta quem falsum appellare solemus id, quod non est juxta regulas artis, in hoc enim sensu merces vocamus falsas, & pecuniam falsam, & parietes alicujus domus falsò fundati dicuntur, cùm fundamenta non fuerint altè jacta juxta regulas artis.

Respondent falsitatem in hoc sensu non opponi veritati, sed rectitudini, & integritati seu bonitati rei, ac proindè non esse falsitatem propriè, & strictè, sed defectum, seu malitiam oppositam bonitati, & integritati rei, ita Ovied. cit. unde inquit Vasquez ad illud de domo, quod vel domus ita ab idea deficit, ut non habeat omnia, quibus essentialiter constare debebat, & sic non est falsa domus, quia non est domus; aut habet omnia quibus essentialiter constituitur, manet tamen minus polita, & perfecta, quam ars consummata postulabat, & sic est vera domus, sed non bona, eique namque solùm deficit integritas, & consumatio, quæ ut est bonitas domus, ita defectus integritatis erit malitia, non falsitas. Contra, quia juxta commuuem loquendi modum opus quodlibet artificiale verum dicitur; cum formam, & regulas artis imitatur, & falsum cum deficit ab illis sive modò deficiat in aliqua parte necessaria, & essentiali, sive in aliqua conditione duntaxat accidentali, parum refert; si enim domus quantum ad aliquod essentiale deficit à regulis artis, non dicetur exactè vera quoad essentialia, sed falsa, quod si deficiat tantùm in aliqua conditione accidentali, dicetur vera domus quoad essentialia, & falsa duntaxat quantum ad quasdam accidentales perfectiones. Cùm autem obstinatè asserunt talem conformitatem in artefactis ad regulas artis propriè loquendo debere vocari bonitatem, non veritatem, & difformitatem ad illas, malitiam, non falsitatem; jam reducunt quæstionem ad litem de nomine, in quo casu ut notat Doctor 4. d. 1. quæst. 2. ex Arist. 2. Topic. standum est communi loquentium usui; cùm ergo in consueto modo loquendi veritas tribuatur operibus artificiosis, cum conformantur regulis artis, & falsitas cum deficiunt ab illis, ut constat in exemplis in argumento adductis, & non solùm apud vulgus, sed etiam sapientes, nam & D. Thomas 1. p. q. 17. art. 1. & Scotus loc. cit. quol. 18. & 1. d. 3. q. 4. talem modum artefactis proprium veritatis, & falsitatis agnoscunt, planè non adeò capitosi esse debent Adversarii, ut verum, & falsum, in artefactis prorsus abhorreant, sicut neque nos è contra omninò inficiabimur in eisdem artefactis nomen bonitatis, & malitiæ; unde si in opere artificioso consideretur aliquis defectus, quatenus opus illud deficit, & recedit à regulis artis, tunc ille defectus rationem habebit falsitatis; si verò consideretur, quatenus est defectus alicujus partis, vel conditionis ad ejus integritatem spectantis, tunc habebit rationem malitiæ, cùm ratio boni in convenientia consistat.

206 Cœterùm Suarez cit. disp. 9. Met. sect. 1. oppositum probare contendit, scilicet opus artificiosum non posse dici falsum, eo quod non sit juxta regulas artis executioni mandatum, quia vel artifex habet artem, & ideam perfectam operis faciendi, vel non habet; si nō habet, jam opus falsum dici nequibit, eo quod discordet ab arte perfecta, cum ab ipsa non procedat; si autem habet artem, & ideam perfectam, tunc opus deficiet potius ex imbecillitate potentiæ exequentis; alioquin impedimentum, eiusq; defectus non procedat ab idea artificis, ac proindè non debent dici falsitas. Confirmat id Ovied. eodem argumento, sed evidentius deducto, quia si contingit defectus in opere artificioso, id contingere potest, eo quia artifex non formavit ideam, quam formare debuisset juxta regulas artis, & ita licèt opus externum sit conformè ideę, tamen declinat à regulis artis, & tunc illud opus non potest dici falsum, quia est conforme cognitioni, qua cognoscitur, error enim tunc tantùm est in artifice, qui non formavit ideam, quam formare debuisset, non verò in praxi, quæ perfectè est imitata propriam ideam; si verò artifex perfectam formavit ideam operis exercendi, & contingit defectus ex imbecillitate potentiæ exequentis, tunc illud opus executioni mandatum propriè non est objectum ideę, quia tale opus est monstruosum respectu directionis, quia est præter intentionem agentis, ac proindè non illud opus dicitur falsum in ordine ad illam cognitionem, nam in ordine tantùm ad eam cognitionem potest dici falsum objectum, per quam attingitur. Eodem etiam modo arguit Hurtad. demus domum factam contra regulas architecturæ ab artifice, hæc domus nequit dici falsa ab architectura, licèt sit absimilis veræ domui per architecturam factibili, quia non est objectum architecturæ, sed alia factibilis juxta regulas artis, ab actu autem, quo non cognoscitur, non potest objectum denominari falsò cognitum. Confirmatur adhuc, quia domus illa fit juxta ideam sui, architectus enim domum efficit, quam apprehendit, ergo est vera domus, quia fit juxta suum exemplar. Dices, illud exemplar esse malum. Contra instat Hurtad. quia id probat tā domum, quam ejus exemplar deficere ab arte, non tamen propterea domus erit falsa, nisi arguitivè, quia domus sic facta habet similitudinem veræ domus, & fundare potest conceptum de se falsum.

207 Resp. hæc argumenta, quæ in idem coincidunt, facile in suos auctores retorqueri, nā defectū operis artificiosi, quem nos appellamus falsitatem, ipsi appellant malitiam, & hanc utiq; ipsi quoq; constituunt in aliqua disconformitate ad regulas artis, vel ideā artificis; sicut ergo per allata argumenta probare ipsi contendunt ex tali disconformitate non posse opus artificiosum dici falsum, ita nos per eadem

eadem concludemus non posse dici malum; & qua ratione ipsi ex tali disconformitate malitiam derivabunt in opus, eadem etiam, & nos derivabimus falsitatem; ut ergo argumenta illa solvantur, sive contra nos fiant, sive in Auctores retorqueantur, notandum est, quod in intellectu artificis creati respectu operabilium constitui potest idea singulorum perfecta, & imperfecta, perfecta quidem ex regulis artis, imperfecta verò ex imperitia artificis, aliove impedimento; res autem artificiales non debent per se mensurari per ideam imperfectam, quia hęc non habetur ex regulis artis, & per se in artifice, sed extrinsecè, & per accidens subrepit in mente artificis, sed mensurari debent per ideam perfectam, quia hæc sola intenditur ab arte, & semper saltem in habitu supponitur in artifice; quamvis ergo opus artificiosum procedat interdum ex idea imperfecta, itaque adeò ex artificis intentione ipsi commensuretur, adhuc tamen dici debet falsum, vel malum, ut Adversarii loquuntur, quia ex natura sua non petit illi commensurari, sed ideę perfectæ, quæ præfigitur à regulis artis, quia unumquodque in genere suo sive naturalium, sive artificialium exigit esse perfectum, quantum fieri potest, unde sicut in genere naturæ cum opus prodit monstruosum, hoc est per accidens, & dicitur defectuosum, quia est præter, vel contra naturæ leges, etiamsi esset juxta intentionem particularis agentis; sic in genere artificialium opus dicitur falsum, & defectuosum, quia est præter, vel contra regulas artis, etiamsi esset juxta intentionem, & ideam imperiti artificis; parum ergo refert in proposito, quod pravum opus artificiosum non procedat ab idea perfecta, vel non desumat defectum ab illa, quia modus hic falsitatis proprius artefactorum non attenditur præcisè penes notitiam, vel ideam, à qua de facto procedit, vel à qua defectum sumit, sed attenditur penes notitiam, & ideam perfectam, à qua deberet procedere; & sicut contrarii ex disconformitate ad talem ideam malitiam in opere artificioso auspicantur, ita nos quoque falsitatem; atque ita ex hac doctrina patet, quid sit dicendum ad argumenta relata, quæ, ut dixi, in idem coincidunt.

QUÆSTIO IX.

Unde subrepat falsitas, & proveniat difficultas in veritate invenienda, & quæ dicantur nota nobis, & nota natura.

208 Veritatis speculationem, ejusque inventionem esse valdè difficilem, & abstrusam ipsa testatur experientia; hinc enim tot quæstiones, totque inter Philosophos controversiæ, hinc tam variæ, ac innumerabiles circa rerum essentias opiniones originem duxerunt; qua de causa dixit Ecclesiastes cap. 1. *cunctæ res difficiles, non potest eas homo explicare sermone*. Neque obstat, quod ait Arist. 2. Met. ab initio speculationem de veritate partim esse difficilem, partim facilem; benè enim ibidem explicat, quo ex capite possit dici facilis, ait enim posse dici facilem, quatenus non omnes aberrant ab ea, nec est nobis ex omni parte recondita, sunt enim quædam principia, quæ habent ex ipsis terminis evidentiam, subdit tamen esse difficilem ratione conclusionum, quæ ex illis deduci possunt, & ex hoc capite nullum satis veritatem consequi; stante ergo tanta difficultate in veritatis assecutione, & adeò exigua ejus cognitione, ut plerumque falsa pro veris amplectamur, quæritur unde proveniat hæc fallacia, & difficultas, an scilicet ex parte ipsarum rerum, quæ in se sint reconditæ, & difficilis cognitionis, an potius ex parte intellectus nostri, qui corpori immersus nequeat ita facilè, & expeditè rerum veritatem inquirere, & assequi.

Veteres quidam Philosophi, & præsertim Heraclitus, & Cratillus, referente Arist. dicebant totam rerum difficultatem circa rerum intelligentiam ex rebus ipsis provenire, quæ suaptè natura fluxæ sunt, ac instabiles, & ex hac instabilitate oriri, quod tam sæpè fallamur, & tam raro, atque difficulter veritatem assequamur, cùm enim in veritatis inquisitione longa, & diuturna sit necessaria observatio, statim res variantur, & mutantur, & sic omnis observatio nostra evadit frustratoria. Scotus è contra cum omnibus suis discipulis 2. Met. q. 2. totam difficultatem assequendi veritatem refert in imperfectionem nostri intellectus, quia quælibet res satis est de se cognoscibilis, & sui ipsius sufficienter manifestativa apud quemlibet intellectum, sed intellectus noster propter imbecillitatem suam, & alligationem ad organum corporeum nequit eas cognoscere; vel saltem difficulter cognoscit. Alii denique media quadam via procedunt dicentes difficultatem, quam incurrimus in rebus dignoscendis, partim à rebus ipsis, partim ab intellectu nostro provenire; ab intellectu quidem nostro provenit respectu rerum immaterialium, quæ cum sint maximè intelligibiles, respectu imbecillitatis nostri intellectus facilè cognosci nequeunt; respectu verò rerum materialium provenit difficultas ab ipsis, quia aliquæ sunt exiguæ intelligibilitatis, quem dicendi modum docet, & eleganter declarat noster Alensis 2. Met. tex. 1. & 6. ubi quæstiunc. 1. inquit, quod debemus imaginari suo modo in intellectu, sicut in visu, quædam enim sunt, quæ parum habent de luciditate, & ista non benè possunt movere potentiam visivam propter defectum sui, & propter defectum motionis activæ, quædam verò sunt, quæ multùm habent de luciditate, & ista non deficiunt in motionem activam, sed ipsum passivum non est aptum natum moveri à tam excellenti objecto. Ita suo modo in intellectu, quædam sunt, quæ parum habent de intelligibilitate, ut sunt substantiæ materiales, & ista non sunt apta benè movere intellectum, & in talibus est defectus ex parte objecti, & difficultas; quædam verò sunt, quæ multùm habent de intelligibilitate, quia multùm habent de entitate, sicut sunt substantiæ separatæ, & ista non deficiunt in motione activa, sed intellectus noster non est aptus natus benè moveri à tam excellenti objecto, & ideò difficultas hic intelligendi est ex parte nostra, & non ex parte objecti; ita Alexand. ibidem, quam etiam sententiam tenent Averroes, & Div. Thomas ibidem Jandun. quæst. 3. Javellus qu. 2. Aquarius ibidem cum cæteris Thomistis, Suessanus disp. 2. cap. 4. Suarez tom. 1. Met. disp. 9. sec. 3. licèt cum aliqua ab aliis differentia Fonsec. 2. Met. cap. 1. q. 1. sect. 3. Zanard. q. 2. ubi advertendum, quod licèt omnes isti relati Auctores, ac alii quamplures ex Thomistis, & Averroistis difficultatem circa rerum intelligentiam desumant quandoque ex parte rei, quandoque ex parte intellectus nostri, addunt tamen quamplures difficultatem ex parte rerum principaliter provenire, præsertim quando res parum habent de actu, ut sunt res materiales dicunt enim cognoscibilitatem esse passionem entis, non quomodocunque considerati, sed entis in actu; substantiæ autem immateriales, quamvis sint in actu, sunt difficillimæ cognitu ob maximam perfectionem.

Ex hac verò quæstione alia oritur, num alia sint nota nobis, & alia natura, ut dixit Arist. 1. Physic. tex. 2. quamvis enim sustinendo primam, vel tertiam opinionem, quod scilicet difficultas circa rerum intelligentiam spectanda sit totaliter, vel talem principaliter ex parte rerum, defendi pariter possit non esse eadem nota nobis, & non natura; sustinendo tamen secundam opinionem, quæ cæteris probabilior est, non videtur id posse defendi, si enim tota dfficultas circa rerum intelligentiam ex parte intellectus nostri attendi debet, & res omnes alioqui ex parte sua sunt æquè facilè cognoscibiles, nec una magis, quam alia, ergo fieri non potest, quod secundum naturam aliqua sint nota, aliqua vero non, quod si secundùm se aliqua sunt nota, aliqua verò secundùm nos, sequitur quædam ex natura sua esse nobis nota, quædam non, & non omnia esse æquè facilis cognitionis, hac de causa varii sunt modi dicendi in explicando quænam sint nota nobis, & quæ nota natura, quos art. 2. examinabimus.

ARVICULUS I.

Difficultas in assequenda veritate non ex parte rerum, sed intellectus nostri præcisè spectanda.

209 Conclusio hujus articuli ponitur à Doctore cit. 2. Met. qu. 2. ubi Ant. And. & Tromb. ac Faber, Meurisse li. 2. Metaph. cap. 3. q. 7. & alii Scotistæ passim contra Thomistas, ac Averroistas, quam ex Recentioribus enixè tuetur Pasqualig. tom. 1. Metaph. disp. 4. sect. 2. & 3. Probatur in primis auctoritate Ecclesiast. 1. ab initio quæst. allegata *cunctæ res difficiles, nec potest eas homo explicare sermone*, quibus verbis, ut patet, totam difficultatem, quam experimur in indaganda rerum veritate, in nostri intellectus exiguitatem, & imbecillitatem refundit: deindè ipsius Arist. qui ut notat Doctor loc. cit. cum ab initio lib. 2. Met. tex. 1. dixisset speculationem de veritate partium facilem esse, & partim difficilem, volens deindè assignare causam istius difficultatis, hanc dicit sumendam esse non ex parte rerum, sed ex parte intellectus nostri his verbis, *cum vero difficultas duobus sit modis, fortassis causa ejus non rebus, sed nobis ipsis inest*, & sensus est, quod cum difficultas circa rerum intelligentiam fortè ex duplici capite oriri possit, scilicet aut ex parte rerum, aut ex parte intellectus nostri, non ex rebus ipsis, sed ex nobis oritur; ubi coma post particulam *fortassis*, poni debet, non antè, ita ut cadat supra duos modos difficultatis, ut sensus sit, quod cum dubitari possit duobus modis, vel ex duplici capite contingere difficultatem circa rerum intelligentiam, nempè vel ex parte ipsarum rerum, vel intellectus nostri; non ex rebus, sed ex parte intellectus nostri contingit; quod autem particula illa fortassis supra duos illos modos difficultatis cadere debeat, ut explicat Doctor in eum textum, colligitur ex textu græco, quo utitur Doctor, & ita jacet, *forsan autem, & difficultate duobus modis existente; non in rebus, sed in nobis est ejus causa*, ubi, ut constat, particula dubitativa ad priora verba pertinet, non ad posteriora, unde malè inquit Faber Doctorem ita hunc textum exponere, ut faciat cadere particulam *forsan*, supra secundam propositionem resolutivam quæsiti, & non supra primam, nam expressè oppositum docet, Et quidem si ad posteriora verba pertineret, omninò sensum Philosophi corrumperet, & illum faceret sibi contradictorium, quia quod in prioribus verbis absolutè affirmasset, nempè difficultatem circa rerum intelligentiam duobus modis contingere, in posterioribus revocasset in dubium dicens, quod fortassè causa ejus non rebus, sed nobis ipsis inest, cum potius dicere debuisset, ne sibi contradiceret, causam difficultatis esse, tum in rebus, tum in nobis, cum duobus modis contingat. Immò in confirmationem ejus, quod dixerat scilicet causam difficultatis ex parte nostra pendere, non ex rebus, confirmat illo simili de nycticorace dicens, *sicut enim vespertilionum oculi ad lucem diei se habent, sic & anima nostra intellectus ad ea, quæ sunt omnium natura manifestissima*, quo quidem simili probat, inquit Doctor, quod dixerat totam scilicet istam difficultatem se tenere ex parte nostri; con-

constat igitur ex hac Scoti expositione nullam esse solutionem illorum, qui ajunt Arist. loc. cit. non assertivè, sed dubitativè loqui; verum enim est, quod dubitativè loquitur, sed dubitatio non cadit super hoc, quod difficultas intelligendi res sit petenda ex imbecillitate intellectus nostri, hoc namque absolutè affirmat; sed cadit super quæsiti propositionem, quatenus dubitari potest duobus modis, vel ex duplici capite hanc difficultatem attendi posse, scilicet vel ex parte intellectus, vel ex parte rerum, & resolvit determinatè peti debere ex parte intellectus, non ex parte rerum.

210 Respondet Zerbius 2. Met. q. 2. ubi in hac re à Doctore recedit sequens Averroem, quod in translatione Arabica absque dubitatione legitur textus in hunc modum, *& cum difficultas ejus sit duobus modis, dignum est, ut sit difficilis non propter res, sed propter nos*, absolutè ergo asserit, & non dubitativè posse difficultatem ex utroque capite contingere. Sed hæc responsio non valet, quia quando etiam non adesset expressè particula dubitativa, tamen subintelligi debet, ut fieri solet in propositione cujuscumque quæsiti, ut sensus sit, cùm difficultas in cognoscendo ex duplici capite possit oriri, non ex rebus, sed ex nobis oritur; & ita intelligi debet, ne posterioribus verbis sibi contradicat, nam si prius dixisset, quod de facto ex duplici illo capite contingat difficultas, parum consequentes subdidisset non propter res, sed propter nos difficultatem contingere. Dices, non ob id Arist. sibi contradicere, quia ibi quærit, unde contingat difficultas respectu difficilium objectorum, quæ sunt substantiæ separatæ; ad quod respondet, quod cum difficultas, vel causa difficultatis possit esse secundùm duos modos scilicet vel ex parte intellectus, vel ex parte rerum, tota ratio difficultatis, quare non benè apprehendimus maximè intelligibilia idest substantias separatas, est propter defectum intellectus nostri, non propter defectum intelligibilium. Sed quamvis hæc expositio illius textus, quam ibi tradunt Averroes, & Alensis, satis evitet efficaciam argumenti inde deductam, ac ulterius fulciri posset per simile de vespertilione, quod Arist. subjungit, ubi manifestè loquitur de substantiis separatis; tamen non videtur ad intentionem Philosophi, quia Arist. initio illius libri, inquirit causam difficultatis circa intelligentiam omnium rerum, & non substantiarum separatarum dumtaxat, ut constat ex ipso contextu, qui loquitur universaliter de veritate rerum; subdit autem exemplum in substantiis separatis, ut potè magis manifestum, qui circa earum intelligentiam omnes ferè fatentur difficultatem oriri ex parte intellectus nostri precisè, non autem ex parte illarum, quæ suaptè natura sunt maximè intelligibiles. Sed adhuc etiam, ut dictum est ab initio quæstionis, non desunt, qui volunt circa quoque intelligentiam substantiarum separatum difficultatem oriri ex parte ipsarum, quia sunt difficilis cognitionis ob maximam earum perfectionem, unde saltem contra istos textus ille inevitabilem habet efficaciam.

211 Secundò probatur ratione, difficultatem hanc ex rebus ipsis totaliter provenire non posse, ut prima asserebat opinio, propter earum fluxibilitatem, & instabilitatem, ut enim inquit Doctor 1. d. 3. q. 4. ubi ex instituto disputat contra errorem Academicorum, & præsertim Heracliti, ac ejus discipuli Gratilli art. 1. & 3. §. *quantum ad tertium*, falsum in primis, quod illa assumebat, res omnes esse prorsus variabiles, & mutabiles, quamvis talis variabilitas, ac mutabilitas in rebus sublunaribus, & corruptibilibus cernatur, non tamen in rebus æternis, & incorruptibilibus, ut sunt Deus, intelligentiæ, & corpora cælestia, unde saltem ista facillimæ deberent esse cognitionis ob earum stabilitatem, & firmitatem, cujus tamen oppositum experimur; tum quia etiam loquendo de rebus ipsis sublunaribus, & corruptibilibus; quamvis secundum esse existentiæ sint variabiles, & mutabiles, tamen secundum esse essentiæ dici solent æternæ, ac necessariæ, unde & secundùm talem esse præcisè constituuntur objecta scientiæ, & veritatis, non autem secundùm esse existentiæ, quia ab hoc esse scientia abstrahit, velut ab esse contingenti, & mutabili. Deinde subdit Doctor ibid. quod quando illud assumptum de variabilitate, & mutabilitate rerum esset verum, adhuc consequentia inde deducta non valet, quia adhuc secundùm Arist. posset haberi certa cognitio de hoc, quod omnia continuè moventur. Neque sequitur, ait Doctor, si objectum est mutabile, ergo quod gignitur ab eo non est repræsentativum alicujus sub ratione immutabilis; quia mutabilitas in objecto non est ratio gignendi veritatem, sed natura ipsius objecti, quod est mutabile, genitum igitur ab ipso repræsentat naturam per se, igitur si natura, ut natura, habeat aliquam immutabilem habitudinem ad aliud, illud aliud per suum exemplar, & illa natura per suum exemplar repræsentantur, ut immutabiliter unita, & ita per duo exemplaria genita à duobus mutabilibus, non inquantum mutabilia, sed inquantum naturæ, potest haberi notitia immutabilis unionis eorum, quare concludit Doctor, variabilitatem, & mutabilitatem rerum non obstare, quin de illis possit haberi aliqua certa, & sincera veritas; quoniam autem pacto scientia esse debeat de objecto necessario, ac immutabili, satis declaratum est disp. 12. Log. q. 2. art. 5.

212 Tertiò probatur neque partialiter hanc difficultatem ex rebus procedere, sed totaliter, & præcisè ex parte nostri intellectus, ratione Doctoris lo. cit. 2. Metaph. q. 2. quæ talis est, si difficultas in cognoscendis rebus ex parte ipsarum spectanda foret, tunc talis difficultas esset in ipsis respectu cujuscumq; intellectus, etiam angelici, & divini, sed hoc est falsum, quia nedum respectu intellectus divini, sed angelici quoq; omnes sunt æquè facilè congnoscibiles, ergo difficultas circa earum intelligentiam non est ex parte rerum, sed intellectus nostri; minor patet, probatur sequela majoris, quia quod est de se tale, cuicumq; comparetur, semper est tale, ergo si difficultas est ex parte rerum, adeòut res sint ex se difficilè cognoscibiles, tales certè forent in ordine ad quemcumque intellectum; quod si non sunt cognitu difficiles in ordine ad intellectum angelicum, & divinum, sed dumtaxat humanum, signum evidens est, hanc difficultatem oriri præcisè ex imperfectione, & imbecillitate intellectus nostri. Conf. & explicatur hæc ratio, nam quod est ex se difficilè cognoscibile, ideò est tale, quia intrinsecè participat aliquam rationem formalem; quæ est radix talis difficultatis; atq; ideò difficilem reddit in ordine ad quamcunque potentiam cognitivam, quia de se talis est independenter à quocunque extrinseco; si ergo res non sunt difficiles respectu cujuscunque intellectus, sed tantùm humani, argumento est difficultatem non esse in rebus ipsis intrinsecè radicatam, sed ex parte intellectus nostri oriri. Conf. amplius, & magis explicatur, nam ad inveniendam alicujus effectus causam præcisam hanc methodum tradidere Philosophi, ut illa sit ejus causa præcisa, qua posita ponitur effectus, & qua remota removetur; sed una, ac eadem res comparata ad intellectum nostrum difficulter cognoscitur, faciliter verò in ordine ad intellectum angelicum, vel divinum, ergo hæc non erat causa difficultatis in nostra cognitione, sed potius intellectus, nam eadem re penitus immutata, variato ordine solùm ad potentiam cognoscentem, tollitur difficultas.

Hæc est Doctoris validissima ratio, cujus vim nedum Thomistæ, sed nec sufficienter aliqui percepere Scotistæ, Trombeta namque Scotista aloquin solertissimus, ac fidelissimus inquit, hanc rationem contra Averroem non concludere, quia secundum ipsum 12. Metaph. com. 51. & 3. de Anim. com. 5. & 8. Deus nihil intelligit extra se. Tamen præsupponendo, quod aliquid intelligat extra suam essentiam, respondetur (inquit) quod quodcumque intelligibile, quod est ex se cum difficultate cognoscibile, comparatum ad quemcumque intellectum mobilem à tali objecto, aut saltem per se primò terminabilem, & non virtute alterius, erit à tali intellectu cum difficultate cognoscibile; modò intellectus divinus, neque est mobilis à rebus materialibus, neque terminabilis ab ipsis, & ideò tales res non cognoscentur cum difficultate ab intellectu divino, qui virtute essentiæ, ut objecti moventis, aut primò terminantis, intelligit quidquid intelligit. Unde soluta in hunc modum ratione Scotica subdit deinde ipse aliam rationem, qua ita probat nostram conclusionem, potentia intellectiva habet difficultatem in cognoscendo, quando est improportionata objecto cognoscibili, est autem improportionata aut propter maximam entitatem objecti, aut propter minimam, sed quælibet istarum improportionum est ex defectu virtutis cognoscitivæ, quod probatur, nam quod intellectus nequeat intelligere maximè cognoscibilia, hoc est, quia virtus ejus cognoscitiva exceditur à cognoscibilitate objecti, ergo defectus est ex parte ipsius; improportio etiam respectu eorum, quæ sunt minimæ entitatis, provenit ex defectu ipsius intellectus, quod probatur per Arist. lib. de sensu, & sensato, qui vult, quod si visibile decrescit in minus in infinitum, necesse est visum crescere in majus in infinitum, si debet visibile percipere; ergo ad cognitionem minimi cognoscibilis requiritur perfectior virtus in cognoscendo; ergo quod intellectus non possit intelligere minima, hoc est ex defectu virtutis cognoscitivæ in intellectu.

213 Sed immeritò Trombeta, quem super omnes Metaphysicos Scotistas semper venerabor, rationem Doctoris inficiatur, velut nō concludentem, quod enim non concludat in principiis Averrois negantis Deo scientiam rerum ad extra, parū refert, si enim hæc fuit mens Commentatoris (quem aliqui benignè interpretantur) sanè hæc sunt verba, ut inquit ille, non hominis, sed bovis, quia omninò irrationabile est asserere Deum omniscium ignorare res ad extra. Quod autem subdit Trombeta pro solutione argumenti, quod scilicet si res essent ex se difficilè cognoscibiles, adhuc facilè cognoscerentur ab intellectu divino, quia non cognoscuntur in seipsis, & in genere proprio, ut loquitur Theologus, sed virtute divinæ essentiæ, ut objecti primario moventis, ac terminantis. Hoc neq; verum est, neque solvit argumentum; non inquam, verum est quia etiamsi Deus res in proprio genere cognosceret, adhuc ratione perspicacitatis ejus facillimè res quascumque cognosceret, ut constat de intellectu angelico, qui quidem res in proprio genere novit absque ulla difficultate ratione acuminis ejus, neque divinus intellectus ponitur à Theologis omnia immediatè in divina essentia cognoscere, non autem in seipsis, adhoc ut facilius cognoscat, & sine difficultate, sed ne vilescat accipiendo, & mendicando cognitionem à rebus, ut dicitur in tract. de scientia Dei. Nec etiam solvit argumentum, immò potius confirmat, quia si ideò Deus res omnes sine difficultate cognoscit, quia non accipit cognitionem ab eis, sed novit in seipso, & nos è contra cum difficultate eas cognoscimus, quia accipimus cognitionem ab eis, jam difficultas in nobis reperta circa rerum intellectionem non ex rebus ipsis, sed ex nostro modo intelligendi imperfecto procedit; patet consequentia, quia est omninò eadem res, quæ à Deo intelligitur, & à nobis, ab eo quidem facillimè, à nobis difficulter, præcisè ob diversum cognoscendi modum, quia noster intellectus indiget motione rerum, non autem intellectus divinus, ergo difficultas